

K O M I T E T S Ł O W I A N O Z N A W S T W A  
P O L S K I E J A K A D E M I I N A U K

SŁOWNIK  
STAROŻYTNOŚCI SŁOWIAŃSKICH

ENCYKLOPEDYCZNY ZARYS KULTURY SŁOWIAN  
OD CZASÓW NAJDAWNIEJSZYCH

pod redakcją

WŁADYSŁAWA KOWALENKI, GERARDA LABUDY i TADEUSZA LEHRA-SPLAWIŃSKIEGO

TOM PIERWSZY

A — E

WROCŁAW — WARSZAWA — KRAKÓW  
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH  
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK

1 9 6 1

g 936.7

P765

v. 1

pt. 1-2

General Slavic Ref.  
(SLAVIC)

## WSTĘP

Potrzeba stworzenia encyklopedycznego przeglądu wyników badań na polu szeroko pojętego sławianoznawstwa we wszystkich jego działach była od dawna odczuwana i uznawana w kręgach uczonych sławistów oraz w szerokich sferach społeczeństwa.

Po trzech nieudanych próbach stworzenia takiego dzieła: rosyjskiej, niemieckiej i polskiej (ob. Przedmowa do *Zeszytu dyskusyjnego Słownika*, Wrocław 1958), po ostatniej wojnie, kiedy praca naukowa w Polsce Ludowej weszła na tory normalne, odżyła myśl o konieczności powstania *Słownika starożytności słowiańskich* w celu podsumowania dotychczasowych badań sławianoznawczych oraz ich racjonalnego skoordynowania.

Z projektem takiego *Słownika* wystąpili profesorowie Tadeusz Lehr-Splawiński i Zygmunt Wojciechowski w Komisji Słowianoznawczej PAU w Krakowie w 1949 r. i uzyskali jej pełne poparcie. Realizację prac nad *Słownikiem* ześrodkowano początkowo w latach 1950—4 w Instytucie Zachodnim w Poznaniu. Zorganizowanie Komitetu Redakcyjnego i Sekretariatu Naukowego Redakcji ustaliło ostatecznie organizację pracy nad *Słownikiem* przy udziale przeszło 200 współpracowników wyłącznie polskich z różnych dyscyplin sławistyki: antropologii, archeologii, etnografii, językoznawstwa, historii prawa, historii sztuki, historii piśmiennictwa, historii politycznej, historii społeczno-gospodarczej oraz historii kultury duchowej.

Po kilku latach pracy Komitet Słowianoznawstwa Polskiej Akademii Nauk oraz Redakcja *Słownika* poprzez wydanie *Zeszytu dyskusyjnego* w r. 1958 zasygnalizowały sferom naukowym oraz szerszemu ogółowi czytelników, że *Słownik* wchodzi w okres publikacji osiągniętych wyników.

Konferencja członków Komitetu Słowianoznawstwa i Komitetu Redakcyjnego, odbyta z udziałem sławistów narodów słowiańskich w dniach 15—17 V 1959 w Poznaniu, po wysłuchaniu referatów o *Zeszytach dyskusyjnym* i głosów recenzentów z tomu I uchwaliła wydać t. I *Słownika*. Uchwałę tę potwierdził Komitet Słowianoznawstwa w dniu 11 VI 1959, zalecając uwzględnienie konsultacji zaproponowanej przez sławistów zagranicznych w czasie majowej konferencji w Poznaniu.

W Pradze, Beogradzie, Ljubljanie i Sofii zespoły naukowe opracowały uzupełnienie bibliograficzne do przeszło 250 artykułów *Słownika* t. I oraz pewne poprawki do ich treści. Redakcja przyjęła z wdzięcznością tego rodzaju konsultację. Wzięli w niej udział profesorowie: S. Čirković, L. Dujčev, J. Eisner, B. Havránek, N. Klaić, M. Kos, V. Kotrba, V. Máček, B. Marsina, J. Pražák, V. Procházka, F. Šmilauer, P. Trost, R. Turek, V. Urfus, Z. Váňa, V. Vaněček oraz asystent P. Novák. Przez tego rodzaju współpracę zostały w części wyrównane braki, odczuwane w zakresie haseł czeskich i bałkańskich. W hasłach ruskich redakcja tych braków nie odczuwała.

Dobór haseł zarówno w t. I (A—E), jak i w całym *Słowniku* został dokonany na zasadzie selekcji. Umożliwia to łatwiejsze zobrazowanie najważniejszych zjawisk i problematyki z dziejów i kultury dawnych Słowian. Przy ustaleniu brzmienia haseł głównych kierowano się przede wszystkim najbardziej rozpowszechnioną ich wersją występującą w źródłach i literaturze. W ten sposób zostały powiązane pod jedną główną nazwą różne warianty nazw plemiennych, osobowych, geograficznych itp.

Ramy chronologiczne *Słownika* sięgają od początków Słowiańszczyzny do konwencjonalnej daty r. 1200 n. e., a geograficzny zasięg obejmuje obszar od Łaby do górnej Wołgi, od Bałtyku po Adriatyk, Morze Czarne i Morze Egejskie.

Opracowywany indeks w znacznym stopniu przyczyni się do łatwiejszej orientacji w strukturze i treści *Słownika*. Będzie to osobny tom *Słownika*. Zamieszczony w każdym tomie wykaz autorów i haseł służy także temu celowi. Przewidywany też jest tom suplementów i poprawek. Szeroko zastosowane odsyłacze umożliwiają powiązanie tomu I z treścią tomów następnych.

Przy każdym hasle podana literatura informuje czytelnika o stanie badań nad staro-  
nościami słowiańskimi i może posłużyć za punkt wyjścia przy podjęciu badań naukowych  
omawianą w hasle problematyką.

W przygotowaniu I tomu wzięło udział 97 autorów. Spod ich pióra weszło do tego tomu  
ponad 740 haseł.

Zebranie w I tomie około 200 ilustracji wraz z mapkami i szkicami unaocznia zasobny  
kultury dawnych Słowian i uzupełnia wykład autorów, zwłaszcza z zakresu archeologii i histo-  
sztuki. Do oprawy językowej haseł zbiorczych o charakterze syntetycznym, a także do ha-  
wyrazowych wprowadzono wiele rozwiązań etymologicznych wyjaśniających znaczenie nazw  
plemiennych, osób i krajów.

W celach informacyjnych Redakcja SSS podaje czytelnikom do wiadomości kilka pozycji  
bibliograficznych dotyczących organizacji i przebiegu pracy nad naszym *Słownikiem* oraz uwa-  
za za potrzebne wymienić pierwsze o nim recenzje, opublikowane w czasopiśmie zagranicznym.  
Pozwoli to zorientować się we właściwościach przemian zaszłych w toku pracy w strukturze SSS,  
zwłaszcza w czasie opracowywania *Zeszytu dyskusyjnego* tudzież tomów I i II *Słownika* w latach  
1954—1960. Analizę i ocenę trudności napotykanych w czasie realizacji tego dzieła oraz uzyskan-  
wyników zawierają następujące artykuły:

1. M. Sczaniecki, *Prace nad Słownikiem starożytności słowiańskich*, *Przegląd Zachodni*,  
R. 7, nr 1—2, s. 345—346.

2. J. Gajek, *Sprawozdanie z prac redakcyjnych nad Słownikiem starożytności słowiańskich*  
*za okres 1951—1953*, *Przegląd Zachodni*, R. 9, 1953, nr 11—12, s. 793—799.

3. W. Kowalenko, *Sprawozdanie Sekretariatu Redakcji SSS ze stanu i postępu pracy w*  
*1954*, *Przegląd Zachodni*, R. 11, 1955, nr 1—2, s. 420—424.

4. W. Kowalenko, T. Lehr-Splawiński, *Czym ma być i jak powstaje Słownik staro-  
ności słowiańskich*, *Nauka Polska*, R. 4, 1956, nr 4 (15), s. 206—212.

5. W. Kowalenko, *Z pracowni SSS w Poznaniu*, *Przegląd Zachodni*, R. 12, 1956, nr 1—  
s. 188—201.

6. Tenże, *Archeologia w Słowniku starożytności słowiańskich*, *Z otchłani wieków*, 1957, z. 1,  
s. 277—281.

7. Tenże, *O konieczności synchronizowania współpracy nad Słownikiem starożytności słowia-  
skich*, *Przegląd Zachodni*, R. 12, 1956, nr 9—10, s. 399—403.

8. Tenże, *Osiem lat pracy nad Słownikiem starożytności słowiańskich na tle prób wcześni-  
szych*, *Przegląd Zachodni*, R. 14, 1958, nr 3, s. 223—228.

9. Tenże, *Słownik starożytności słowiańskich po ośmiu latach pracy (1950—1958)*, *Tygodnik*  
*Zachodni*, R. 3, nr 3—4 (93), 23 VIII 1958.

10. Tenże, *Konferencja Komitetu Słowianoznawstwa PAN i Komitetu Redakcyjnego Słowni-  
ka starożytności słowiańskich z udziałem slawistów państw słowiańskich w Poznaniu w dniach*  
*15—17 maja 1959*, *Pamiętnik Słowiański*, t. 9, 1959, s. 216—218.

11. Tenże, *Słownik starożytności słowiańskich na nowym etapie pracy*, *Studia i Materiały*  
*do Dziejów Wielkopolski i Pomorza*, t. 5, 1959, z. 2, s. 271—273.

#### Recenzje:

1. Л. Дурковић-Јакшић, *Słownik starożytności słowiańskich*, *Историски Часопис* — орган  
*Историског Института САН*, књ. 8, 1958, s. 279—281.

2. L. Koczy, *Słownik starożytności słowiańskich*, *Teki Historyczne (Cahiers d'Historie*  
*Historical Papers)*, t. 9, London 1958, listopad, s. 104—105.

3. В. Д. Королюк, *Словарь славянских древностей*, *Журнал „История СССР“*, 1959,  
nr 3, s. 216—218.

4. D. Krandžalov, *Dvě významná iniciativní díla polské slavistiky*, *Acta Universitatis*  
*Palackianae Olomucensis, Historica*, 1960, s. 295—301.

5. W. Kowalenko, *Słownik starożytności słowiańskich w świetle głosów krytyki o „Zeszytach*  
*dyskusyjnym” i tomie I*, *Slavia Occidentalis*, t. 21, 1961, s. 199—206.

Przygotowanym w ten sposób encyklopedycznym zarysem dziejów i kultury dawnych  
Słowian słaWiści polscy pragną uczcić Tysiąclecie Państwa Polskiego.

Redakcja

W Poznaniu 15 lipca 1959 r.

WYKAZ SKRÓTÓW BIBLIOGRAFICZNYCH

- Abh. Dt. Ak. Wiss. Berlin Ph.-Hs. Kl. = Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Phil.-Hist. Klasse, Berlin 1804 i n.
- Abh. Preuss. Ak. Wiss. Ph.-Hs. Kl. = Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Berlin 1830 i n.
- Act. Phil. Scand. = Acta Philologica Scandinavica, Copenhagen 1926 i n.
- Altschl. Bl. = Altschlesische Blätter, Breslau 1926—1939
- Anhalt. Gbl. = Anhaltische Geschichtsblätter (kontynuacja „Mitteilungen des Vereins für Anhaltische Geschichte und Altertumskunde“), Dessau 1925 i n.
- Ann. Ac. Scient. Fennicae = Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Helsinki, seria A, 1908—1944 podział na A<sub>1</sub>, A<sub>2</sub>, A<sub>3</sub>, A<sub>4</sub>; seria B, od 1909
- Ar. f. Öster. G. = Archiv für Kunde Österreichischer Geschichtsquellen, Wien t. 1—36, 1848—1866. Od t. 37 zmiana tytułu: Archiv für Österreichische Geschichte
- Ar. f. Sächs. G. = Archiv für Sächsische Geschichte, Leipzig 1863 i n.
- Arch. = Archeologia, Wrocław 1947 i n.
- Арх. = Археология, Київ 1941 i n.
- Арх. Пам. = Археологічні Пам'ятки У.Р.С.Р., Київ 1949 i n.
- Arch. Slav. Phil. = Archiv für Slavische Philologie, Berlin 1876—1929
- Arch. Rozh. = Archeologické Rozhledy, Praha 1949 i n.
- Arnold, Terytoria = Stanisław Arnold, Terytoria plemienne w ustroju administracyjnym Polski Piastowskiej (w. XII—XIII), Kraków 1927, Prace Komisji dla Atlasu Historycznego Polski, z. 2
- At. = Ateneum, Warszawa 1876—1901
- Balt. Stud. = Baltische Studien, Stettin 1832 i n.
- BGA = Bibliotheca Geographorum Arabicorum, Leiden 1885—1927
- Bibl. Arch. = Biblioteka Archeologiczna, Wrocław 1948 i n.
- Bibl. Warsz. = Biblioteka Warszawska, Warszawa 1841—1914
- Bl. HS = Biuletyn Historii Sztuki i Kultury, Warszawa 1932/33 i n.
- Bogusławski, Dz. Słow. = Wilhelm Bogusławski, Dzieje Słowiańszczyzny północno-zachodniej, Poznań t. 1—4, 1887—1900
- Браун, Разыскания = Ф. Браун, Разыскания в области гото-славянских отношений, С. Петербург, t. 1, 1899, Сборник отдела русского языкознания и словесности, t. 64, № 12
- Brl. Münzk. = Berliner Blätter für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, Berlin t. 1—6, 1863—1873
- Brockelmann, G. arab. Lit. = C. Brockelmann, Geschichte d. arabischen Literatur, Weimar—Berlin t. 1—2, 1898—1902, Supplementa, Leiden t. 1—3, 1937—1942
- Б.С.Э. = Большая Советская Энциклопедия, Москва t. 1—51, 1949—1958
- BSL = Bulletin de la Société de Linguistique de Paris, Paris 1868 i n.
- Bujak, Studia = Fr. Bujak, Studia nad osadnictwem Małopolski, Kraków 1905, Rozprawy A. U. Wydz. Hs.-Filoz., t. 47
- Byz. = Byzantion, Bruxelles 1925 i n.
- Byzslav. = Byzantinoslavica, Praha 1929 i n.
- Byz. Zs = Byzantinische Zeitschrift, München 1892 i n.
- C. D. Mp = Kodeks dyplomatyczny Małopolski, wyd. Fr. Piekosiński, Kraków t. 1—4, 1876—1905, Monumenta Medii Aevi Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia, t. 3, 9, 10, 17
- C. D. Pol. = Codex diplomaticus Poloniae, Warszawa t. 1—4, 1847—1887
- C. Pom. D. = Codex Pomeraniae diplomaticus, wyd. K. Hasselbach, D. Kosegarten, Greifswald 1862
- C. D. Sax. = Codex diplomaticus Saxoniae regiae, Leipzig 1. Hauptt.: Abt. A t. 1—3, Abt. B t. 1—3; 2. Hauptt. t. 1—18, 1864—1909
- CDSil. = Codex diplomaticus Silesiae, Breslau 1857 i n.
- CDSil., wyd. Maleczyński = Codex diplomaticus nec non epistolaris Silesiae ed. K. Maleczyński, Wrocław t. 1, z. 1, 1951 i n.
- CIL = Corpus Inscriptionum Latinarum, ed. Theodor Mommsen, od 1862 r. szereg serii.  
col = columna
- Corp. SS. Hist. Byz. = Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae, Bonnae t. 1—49, 1828—1878
- C. P., De adm. imp., ed. Moravcsik = Constantine Porphyrogenitus, De administrando imperio, edited by Gy. Moravcsik translation by R. J. H. Jenkins, Budapest 1949
- Curschmann, Diöz. Brand. = F. Curschmann, Die Diözese Brandenburg, Leipzig 1906
- Czas. Pw.-Hs. = Czasopismo Prawno-Historyczne, Poznań 1948 i n.
- Czas. Pw. i Ekon. = Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne, Kraków 1900 i n.
- č = číslo
- ČSPStar. = Časopis Společnosti Přatel Starožitnosti, Praha 1883 i n.
- ČVlast. = Československá Vlastivěda, Praha 1934 i n.
- ČČH = Československý Časopis Historický, Praha 1953 i n.
- ČČMus. = Časopis Českého Museum, Praha, od 1831—1856, popředně od 1826 r. jako Časopis Společnosti vlastenského Museum v Čechách, od 1856 Časopis Musea Království Českého, a od 1923 Časopis Národního Musea
- Denkschr. KAW Ph.-Hist. Kl. = Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-Historische Klasse, Wien 1852 i n.
- Dissert. = Dissertation
- D. Stb. = Deutsches Städtebuch, wyd. E. Keyser, Stuttgart—Berlin t. 1—2, 1939—1941



- Ebert, R. L. = M. Ebert, Reallexikon der Vorgeschichte, Berlin t. 1-15, 1924-1932
- Enc. Jud. = Encyclopaedia Judaica, Das Judentum in Geschichte und Gegenwart, Berlin t. 1-10, 1928-1934
- Enc. Jugosl. = Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955 i n.
- Enc. Pol. = Encyklopedia Polska, Kraków t. 1-5 oraz 21-22, 1912-1935
- Eng. His. Rev. = The English Historical Review, London 1885 i n.
- F. Brand. Preuss. G. = Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte, Leipzig 1886 i n.
- F. Dt. G. = Forschungen zur Deutschen Geschichte, Göttingen 1862 i n.
- F. H. G. = Fragmenta Historicorum Graecorum (Priscus, Menander), ed. C. Müller, Paris t. 1-6, 1878-1885
- Fon. rer. Boh. = Fontes rerum Bohemiarum, ed. J. Emler, Praha t. 1-6, 1873-1907
- Friedrich, Codex = G. Friedrich, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Pragae, t. 1-2, 1904-1912
- Gloger Enc. S. = Z. Gloger, Encyklopedia staropolska, Warszawa t. 1-4, 1900-1903
- Глас САН = Глас Српске Академије Наука, Београд 1887-1941, 1951 i n.
- Gqu. Prov. Sachs. = Geschichtsquellen der Provinz Sachsen u. d. Freistaates Anhalt, Halle 1870 i n.
- Греков, К. Русь = Б. Д. Греков, Киевская Русь, Москва - Ленинград 1949, wyd. piąte
- H. G. M. = Historici Graeci Minores, ed. L. Dindorf, Lipsiae t. 1-2, 1870-1871
- Halphen, Études critiques = L. Halphen, Études critiques sur l'histoire de Charlemagne, Paris 1921
- Hamburg. UB = Hamburgisches Urkundenbuch, Hamburg 1842 t. 1; przedruk anastazyjny Hamburg 1907 i kontynuacja t. 2, cz. 1, 1911; t. 2, cz. 2, 1939
- Helmold = Helmoldi presb. Bosoviensis, Chronica Slavorum sive Annales Slavorum libri duo  
1. ed. G. Pertz 1869, MGH SS t. 21, s. 11-99  
2. ed. idem SrG, 1868  
3. ed. B. Schmeidler, SrG, 1937
- Hensel, Słow. wór. = W. Hensel, Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna, wyd. 1, Poznań 1952, wyd. 2, Warszawa 1956
- Hensel, Studia = W. Hensel, Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej, Poznań 1950 i n.
- Herbord = Herbordi Vita Ottonis episcopi Babenbergensis, MGH SS., t. 12, 1856; t. 20, 1868; idem SrG 1868; MPH, t. 2, 1872
- Hist. Sbor. = Historický Sborník, Bratislava 1950 i n., poprzednio od 1940 r. jako Historica Slovaca
- Hist. St. = Historische Studien, Berlin
- Hoops RL = Reallexikon der germanischen Altertumskunde, hrsg. von J. Hoops, Strassburg t. 1-4, 1911-1919
- Hrv. Enc. = Hrvatska Enciklopedija, Zagreb t. 1-4, 1941-1942 (wydawnictwo przerwane).
- ИИДР = История Культуры Древней Руси. Москва - Ленинград t. 1-2, 1948-1951
- Ист. Зап. = Исторические Записки, Москва 1947 i n.
- Изв. А. Н. СССР отд. ист.-фил. = Известия Академии Наук СССР, Отделение истории и филологии, Москва 1944 i n.
- Изв. Арх. Ком. = Известия Археологической Комиссии, С. Петербург 1901-1918
- Изв. Аспир. Гос. Ак. Ист. Мат. Культ. = Известия по Делах Аспирантов Государственной Академии Истории Материальной Культуры, Москва, do 1937
- Изв. на Бълг. Археол. Инст. = Известия на Българския Археологически Институт, София 1921 i n.
- J. P. = Język Polski, Kraków 1913 i n.
- Jacob, Quellenkunde Dt. G. Ma. = K. Jacob, Quellenkunde der deutschen Geschichte im Mittelalter, Lin (różne wydania)
- Jb. f. meckl. G. = Jahrbücher des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde, Schwedt 1836 i n.
- Jb. K. G. Slav. = Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven, Breslau 1925-1935
- Jber. HVBrand. = Jahresberichte des Historischen Vereins zu Brandenburg a. H. 1874 i n.
- K. Jireček, Handelsstrassen = K. Jireček, Die Handelsstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters, Prag 1879
- K. Jireček, Romanen = K. Jireček, Die Romanen der Städte Dalmatiens während des Mittelalters, Wien 1901-1904, Denkschriften d. Wiener Akademie der Wissenschaften Phil.-Hs. Kl., 48, 1; 49, 1; 49, 2
- K. Jireček, Trg. drum. = K. Jireček, Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku, priredio Đ. Pejanović, Sarajevo 1951
- KG = Kazania Gnieźnieńskie
- KHKM = Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Warszawa 1953 i n.
- KHs. = Kwartalnik Historyczny, Lwów 1887-1900, Kraków 1945 i n.
- Klaić, Opis = V. Klaić, Opis zemalja u kojih obitava Hrvati, Zagreb t. 1-3, 1880-1883
- Klaić, Pov. Hrv. = V. Klaić, Povjest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka IX stoljeća, Zagreb t. 1, 1899
- Kod. Dipl. Wlkp. = Kodeks Dyplomatyczny Wielkopolski, Poznań, t. 1-5, 1877-1908
- Kos M. Conversio = M. Kos, Conversio Bagoariorum et Carantanorum, Ljubljana 1936, Rozprave znane stvenega društva v Ljubljani, t. 11
- Kos F. Gradivo = F. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, Ljubljana t. 1-2, 1902-1915
- Kostrzewski, Kult. pr. = J. Kostrzewski, Kultura polska, Poznań 1947, wyd. 2 1949
- Kowalenko, Grody = Wł. Kowalenko, Grody i osadnictwo grodowe Wielkopolski wczesnohistorycznej, Poznań 1938
- Kowalski, Relacja Ibrahima = T. Kowalski, Relacja Ibrahima ibn Jakuba z podróży do krajów słowiańskich w przekazie al-Bekriego, Kraków 1946, Monumenta Poloniae Historica N.S., t. 1
- Kozierowski, Szem. gnieź. = St. Kozierowski, Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji gnieźnieńskiej, Poznań 1934
- Kozierowski, Szem. pozn. = St. Kozierowski, Szematyzm historyczny ustrojów parafialnych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej, Poznań 1935
- Крат. Сооб. Инст. Слав. = Краткие Сообщения Института Славяноведения, Москва 1951 i n.
- Крат. Сообщ. И. И. М. К. = Краткие Сообщения о Древних Кладах и Полевых Исследованиях Института Истории Материальной Культуры А. Н. СССР, Москва 1939 i n.
- Krumbacher, G. byz. Lit. = K. Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Literatur, wyd. 1 München 1891, wyd. 2 München 1897
- Ks. Jub. Krzywickiego = Księga jubileuszowa dla uczczenia 40-letniej pracy naukowej Ludwika Krzywickiego, Warszawa 1925
- Ks. Pam. = Księga pamiątkowa
- Ks. Pam. O. Balzera = Księga pamiątkowa ku czci Oswalda Balzera, Lwów 1925
- Куник, Розен, Известия = А. Куник, В. Розен, Известия ал-Бекри и других авторов о Руси и Славянах, С. Петербург 1878
- K-w = Kraków
- KZ = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, gegründet von A. Kuhn, N.F. 1873 i n.
- Л. = Ленинград
- Labuda, Fragmenty = G. Labuda, Fragmenty dzieł Słowiańszczyzny zachodniej, Poznań 1960

- Labuda, Państwo = G. Labuda, Pierwsze państwo słowiańskie. Państwo Samona, Poznań 1949
- Labuda, Studia = G. Labuda, Studia nad początkami państwa polskiego, Poznań 1946
- Labuda, Źródła = G. Labuda, Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski, Warszawa 1960
- Lewicki, Źródła = T. Lewicki, Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny, Wrocław—Kraków t. 1, 1956
- L-w = Lwów
- Ł. = Łódź
- Łatyszew, Scythica = W. W. Łatyszew, Scythica et Caucasia, St. Petersburg t. 1-3, 1893-1900
- Łęga, Kult. Pom. = Wł. Łęga, Kultura Pomorza we wczesnym średniowieczu na podstawie wykopalisk, Toruń 1929-1930; cz. 1, Roczniki Tow. Naukowego w Toruniu, R. 35; cz. 2, Roczniki Tow. Naukowego w Toruniu, R. 36
- Łowmiański, Podstawy = H. Łowmiański, Podstawy gospodarze formowania się państw słowiańskich, Warszawa 1953
- M. = Moskwa
- M. Sl. Mer. = Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium, Zagrabiae t. 1-29, 1877-1897
- Manitius, G. lat. Lit. = M. Manitius, Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters, München t. 1-3, 1911-1931
- Marquart, Streifzüge = J. Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge, Leipzig 1903
- Mat. i issl. po arkh. = Материалы и исследования по археологии СССР, Москва — Ленинград 1940 i n.
- Mat. po arkh. Rossii = Материалы по археологии России, Москва 1886-1918
- Mat. wsr. = Materiały wczesnośredniowieczne, Warszawa 1951 i n.
- Mažuranić, Prinosi = Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Zagreb 1908-1922
- MB = Mannus Bibliothek, Leipzig 1911 i n.
- Mekl. UB. = Meklenburgisches Urkundenbuch, hrsg. von dem Verein für Meklenburgische Geschichte und Altertumskunde, Schwerin 1863-1913
- Mem. Ac. Imp. Sciences P-g = Mémoires de l'Académie Impériale des Sciences de Pétersbourg, Pétersbourg 1809 i n.
- MGH AA = Monumenta Germaniae Historica. Auctores Antiquissimi, Berolini 1877 i n.
- MGH D = Monumenta Germaniae Historica. Diplomata (Regum Francorum, regum et imperatorum Germaniae), Hannoverae 1872 i n.
- MGH Sr. Lang. = Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum, Hannoverae t. 1, 1878
- MGH Sr. Mer. = Monumenta Germaniae Historica. Scriptores rerum Merovingicarum, Hannoverae 1885 i n.
- MGH SS = Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, Hannoverae 1826 i n.
- Migne, P. G. = J. P. Migne, Patrologiae Graecae, Parisiis t. 1-161, 1857-1886
- Minns = E. H. Minns, Scythians and Greeks, Cambridge 1913
- MIÖG = Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Innsbruck 1880 i n. (zmiana tytułu od t. 39: Mitteilungen des Österreichischen Instituts für Geschichtsforschung)
- Moldenhawer, Spr. paleobot. = K. Moldenhawer, Spr. wozdanie z badań paleobotanicznych przeprowadzonych nad szczątkami roślinnymi z wykopalisk (maszynopis powielony)
- Moravcsik, Byztur. = G. Moravcsik, Byzantinoturcica, Budapest t. 1 Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvolker, 1942; t. 2 Sprachreste der Türkvolker in den byzantinischen Quellen, 1943; wyd. 2 uzupełnione: Berlin t. 1-2, 1958
- Moszyński, Kult. lud. = K. Moszyński, Kultura ludowa Słowian, Kraków t. 1-2, 1929-1939
- MPH = Monumenta Poloniae Historica, Kraków t. 1-6, 1864-1893
- MPKJ = Materiały i Prace Komisji Językowej Akademii Umiejętności, Kraków 1901 i n.
- Mtl. Antr. Ges. = Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, Wien 1871 i n.
- Mtl. Liegnitz = Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz, Liegnitz 1904 i n.
- Müllenhoff, Dt. Altkde = K. Müllenhoff, Deutsche Altertumskunde, Berlin—Leipzig—München t. 1-5, 1870 i n.
- Münch, Geneza = H. Münch, Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku, Kraków 1946. Prace Komisji Atlasu Historycznego Polski, z. 4
- N. Archiv = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichte, Hannover 1876 i n.
- N. Ar. säch. G. = Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde, Dresden 1880 i n.
- N. F. = Neue Folge
- N. Lausitz. Mag. = Neues Lausitzisches Magazin, Görlitz 1822 i n.
- N. R. = Neue Reihe
- N. S. = Nova Series
- Nar. Enc. = Narodna Enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka, Zagreb 1927/1929
- Насонов П. З. = А. Н. Насонов, Русская Земля и образование территории древнерусского государства, Москва 1951
- Natanson-Leski, Zarys = J. Natanson-Leski, Zarys granic i podziałów Polski najstarszej, Wrocław 1953
- Niederlausitz. Mtl. = Niederlausitzer Mitteilungen, Zeitschrift der Niederlausitzischen Gesellschaft für Archäologie und Altertumskunde, Guben 1896 i n.
- Niederl. Sbor. = Niederlův Sborník, Praha 1925, Obzor praehistorický, R. 4.
- Niederle, Manuel = L. Niederle, Manuel de l'antiquité slave, Paris t. 1-2, 1923-1926
- Niederle, Rukovět = L. Niederle, Rukovět slovanských starožitnosti, Praha 1953
- Niederle, Slov. star. = L. Niederle, Slovanské starožitnosti, Dil 1. Původ a počátky naroda slovanského, Dil 2. Původ a počátky Slovanů jižních, Dil 3. Původ a počátky Slovanů západních, Dil 4. Původ a počátky Slovanů východních, Praha 1901 i n.
- Niederle, Slov. star., tl. Chamiec = L. Niederle, Słowiańskie starożytności, tłum. polskie K. Chamiec, Warszawa t. 1: Pochodzenie i początki narodu słowiańskiego 1907
- Niederle, Živ. star. Slov. = L. Niederle, Oddíl kulturní, Život starých Slovanů, Praha t. 1-3, 1912 i n.
- odb. = odbitka
- Ottův, Sl. N. = Ottův Slovník Naučný, Praha 1888-1909, t. 1-28, Nové Doby—Dodatky k Ottův Sl. N. Praha t. 1-10, 1930-1939
- Pam. Arch. = Památky Archeologické, Praha 1854 i n.
- Pam. AU = Pamiętnik Akademii Umiejętności, Kraków 1874 i n.
- Pam. Hs.-pw. = Pamiętnik Historyczno-Prawny, Lwów 1925 i n.
- Пам. иск. = Памятники древнерусского искусства, издаваемые Императорской Академией Художеств, Петербург 1908 i n.
- Пам. иск. разруш. СССР = Памятники искусства разрушенные немецкими захватчиками в СССР, Москва 1948
- Pam. Lit. = Pamiętnik Literacki, Lwów—Warszawa 1902 i n.
- Pam. Slow. = Pamiętnik Słowiański, Kraków 1949 i n.
- Pazyra, Studia = St. Pazyra, Studia z dziejów miast na Mazowszu od XIII do początku XX wieku, Lwów 1939. Badania z dziejów społecznych i gospodarczych, nr 34; wyd. 2, Warszawa 1959

- Pazyra, Geneza = St. Pazyra, Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa 1959
- Plezia, Grec. i łac. źr. = M. Plezia, Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian, Poznań - Kraków cz. 1 do VIII wieku, 1952
- Pm. Jb. = Pommersche Jahrbücher, Greifswald 1900 i n.
- Pm. Ub. = Pommersches Urkundenbuch, Stettin t. 1-3, 1868-1891
- P-ń = Poznań
- Poml. UB = Pommerellisches Urkundenbuch, ed. M. Perlbach, Danzig 1882
- Pow. dor. = Powieść doroczna = Пов. вр. л.
- Пов. вр. л. = Повесть временных лет, Москва - Ленинград t. 1-2, 1950 (Комментарий Лихачева)
- Pr. KH PTPN = Prace Komisji Historycznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 1921 i n.
- Pr. Kom. Atl. Hs. Pol. = Prace Komisji dla Atlasu Historycznego Polski, Kraków 1922 i n.
- Pr. Kom. Jęz. = Prace Komisji Językowej PAU, Kraków 1917 i n.
- Präh. Zs. = Prähistorische Zeitschrift, Berlin 1909 i n.
- Preh. ziem pol. = Prehistoria ziem polskich, Kraków 1939-1948
- Przg. Antr. = Przegląd Antropologiczny, Poznań 1926 i n.
- Przg. Arch. = Przegląd Archeologiczny, Poznań 1920 i n.
- Przg. Geogr. = Przegląd Geograficzny, Warszawa 1918/1919 i n.
- Przg. Hs. = Przegląd Historyczny, Warszawa 1905 i n.
- Przg. Wlkp. = Przegląd Wielkopolski, Poznań 1939, 1946-1947
- Przg. Zach. = Przegląd Zachodni, Poznań 1945 i n.
- PSB = Polski Słownik Biograficzny, Kraków 1935 i n.
- PSHS = Prace Sekcji Historii Sztuki PAU, Kraków 1917 i n.
- ПСРЛ = Полное Собрание Русских Летописей, С. Петербург, t. 1-24, 1841-1929
- R. = rocznik
- Rački, Doc. = Fr. Rački, Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia, Zagrabiae 1877
- Rad JAZU = Rad Jugoslovenske Akademije Znanosti i Umjetnosti, Zagreb 1867 i n.
- RAU Hs.-Filoz. = Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny, Kraków 1873 i n.
- RAU Mat.-Przyr. = Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy, Kraków 1874 i n.
- RE = Realenzyklopädie der klassischen Altertumswissenschaft hrg. von Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, Stuttgart 1894-1954
- Rev. Hist. = Revue Historique, Paris 1876 i n.
- Rhein. Vbl. = Rheinische Vierteljahrsblätter. Mitteilungen des Instituts für geschichtliche Landeskunde der Rheinlande an der Universität Bonn, Bonn 1931 i n.
- Riedel, C. D. Brand. = Codex diplomaticus Brandenburgensis, hrg. von Adolph Friedrich Riedel, Berlin 1838 i n.
- Rocz. DSG = Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych, Lwów 1931-1939, Poznań 1946 i n.
- Rocz. Gd. = Rocznik Gdański, Gdańsk 1927 i n.
- Rocz. Hs. = Roczniki Historyczne, Poznań 1925 i n.
- Rocz. PTPN = Roczniki Poznańskiego Tow. Przyjaciół Nauk, Poznań 1860 i n.
- Rocz. Sl. = Rocznik Sławistyczny, Kraków 1908 i n.
- Rozprawy ČSAV = Rozprawy Československé Akademie Věd, Praha 1891 i n.
- Рыбаков, Рем. др. Р. = Б. А. Рыбаков, Ремесло древней Руси, Москва - Ленинград 1948
- S. = seria
- Sadowski, Drogi = J. N. Sadowski, Drogi handlowe greckie i rzymskie przez porzeczca Odry, Wisły, Dniepru i Niemna do wybrzeży Morza Bałtyckiego, Pam. AU w Krakowie, Wydział Filoz. i Hs.-Filoz., t. 3, 1876, s. 1-88
- Sber. Pr. Ak. = Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften, Berlin 1882 i n.
- Sber. WApHh = Sitzungsberichte d. Wiener Akademie d. Wissenschaften, Phil.-Hist. Klasse, Wien 1848 i n.
- Schles. Gbl. = Schlesische Geschichtsblätter. Mitteilungen des Vereins für Geschichte Schlesiens, Braunsau 1908 i n.
- SEJP = A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, wyd. 1 Kraków 1927, wyd. 2 Warszawa 1957
- Sem. Kond. = Seminarium Kondakovianum, Praha-Beograd t. 1-11, 1927-1940
- Šišić, G. Kroatien = F. Šišić, Geschichte der Kroatien, Zagreb t. 1, 1917
- Šišić, Pov. Hrvata = F. Šišić, Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara, Zagreb t. 1, 1925
- Skok, Ortsnamenstudien = P. Skok, Die Ortsnamenstudien zu „De administrando imperio“ des Kaisers Constantin Porphyrogenetos, Zeitschrift für Ortsnamenforschung, 4, 1928, s. 213-244
- Skok, Slavenstvo = P. Skok, Slavenstvo i Romanstvo na jadranskim otocima, Zagreb 1950
- Sl. Ant. = Slavia Antiqua, Poznań 1948 i n.
- Slov. Arch. = Slovenská Archeologia, Bratislava 1953 i n.
- Sławski, SEJP = F. Sławski, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1952 i n.
- Sł. G. = Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa t. 1-16 1880-1902.
- Smičiklas, Codex = T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Zagrabia t. 2-15, 1904-1934
- SO = Slavia Occidentalis, Poznań 1921-1948, 1960 i n.
- Cov. Arx. = Советская Археология, Москва 1936 i n.
- Сов. Эт. = Советская Этнография, Москва 1931 i n.
- СПб. = С. Петербург
- Spr. Kons. Gal. Wsch. = Sprawozdania grona c. k. konserwatorów Galicji Wschodniej, Lwów 1905 i n.
- Spr. PAU = Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, Kraków 1896-1950
- Spr. PMA = Sprawozdania P[ro]aństwowe] M[uzeum] Archeologicznego], Warszawa 1945 i n.
- Spr. PTPN = Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 1860 i n.
- Spr. Tow. Nauk. Warsz. = Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział nauk historycznych, społecznych i filozoficznych, Warszawa t. 1-42, 1908-1950
- SrG = Scriptorum rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae 1840 i n.
- SrHung = Scriptorum rerum Hungaricarum, Vindobonae t. 1-3, 1746
- Budae t. 1-2, 1798-1799
- Budapestini t. 1-2, 1937-1938
- Sr. Ital. = L. Muratori, Rerum Italicarum scriptores praecipui, Mediolani t. 1-25, 1723-1751
- SrPrus. = Scriptorum rerum Prussicarum, Leipzig t. 1-5, 1861-1874
- St. Bujak = Studia z historii społecznej i gospodarczej poświęcone Franciszkowi Bujakowi, Lwów 1931
- St. hpr. pol. = Studia nad historią prawa polskiego, Lwów 1899-1939, Poznań 1947 i n.
- St. wśr. = Studia wczesnośredniowieczne, Wrocław 1953 i n.
- Szafarzyk, Słow. staroż. = J. P. Szafarzyk, Słowiańskie starożytności, przekład polski H. N. Bońkowskiego, Poznań t. 1-2, 1842-1844
- SZAN = Svetosavski Zbornik Srpske Akademije Nauka, Beograd 1926
- Шахматов, Разыскания = А. А. Шахматов, Разыскания о древнейших русских летописных сводах, С. Петербург 1908
- Taszycki, Najd. pol. im. os. = W. Taszycki, Najdawniejsze polskie imiona osobowe, Kraków 1925
- Thietmar = Kronika Thietmara, wyd. M. Jedlicki, Poznań 1953



- Третьяков, В. слав. = П. Н. Третьяков, Восточно-славянские племена, 2 wyd. Moskwa 1953
- Тумieniecki, Podgradzia = K. Тумieniecki, Podgradzia w północno-zachodniej Słowiańszczyźnie i pierwsze lokacje miast na prawie niemieckim, Slavia Occidentalis, R. 2, 1922, s. 55-248
- Тумieniecki, Procesy twórcze = K. Тумieniecki, Procesy twórcze formowania się społeczeństwa polskiego w wiekach średnich, Warszawa 1921
- Тумieniecki, Ziemie = K. Тумieniecki, Ziemie polskie w starożytności, Poznań 1951
- Tzschoppe, Stenzel, US = G. Tzschoppe, G. Stenzel, Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Städte und der Einführung und Verbreitung deutscher Kolonisten und Rechten in Schlesien und der Oberlausitz, Hamburg 1832
- Uhtenwoldt, Burgverfassung = H. Uhtenwoldt, Die Burgverfassung in der Vorgeschichte und Geschichte Schlesiens, Breslau 1938
- Vasmer REW = M. Vasmer, Russisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg 1950 i n.
- Vjes. Arh. i Hs. Dalm. = Vjesnik za Arheologiju i Historiju Dalmatinsku, Split, poprzednio Bulletino di archeologia e storia dalmata 1878-1920/1920 i n.
- W. Sl. Jb. = Wiener Slavistisches Jahrbuch, Wien 1950 i n.
- Wachowski, Słow. Zach. = K. Wachowski, Słowiańszczyzna zachodnia, 1 wyd. Warszawa 1902, 2 wyd. Poznań 1950
- Wattenbach, Dt. Gqu. Ma. = W. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des XIII. Jh., wyd. 1 Berlin 1858 i n. wydania
- Wattenbach-Levison-Löwe, Dt. Gqu. Ma. = W. Wattenbach, W. Levison, H. Löwe, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter, Weimar Hft. 2, 1953
- Вест. Др. Ист. = Вестник Древней Истории, Москва 1937 i n.
- Wiad. Arch. = Wiadomości Archeologiczne, Warszawa 1873 i n.
- Widukind = Widukindi, monachi Corbeiensis, Res gestae Saxonicae sive Annalium libri tres. MGH SS t. 3, 1839, MPH t. 1, 1864, SrG 1840, 1868, 1882, 1935
- Виз. Врем. = Византийский Временик, Москва - С. Петербург 1894-1928, Москва 1947 i n.
- W-o = Wilno
- Воп. Ист. = Вопросы Истории, Москва 1945 i n.
- Воп. Рест. = Вопросы Реставрации, М. 1927 i n.
- Воронин, Средства = Н. Н. Воронин, Средства и пути сообщения ИКДР, Москва - Ленинград 1948
- W-w = Wrocław
- W-wa = Warszawa
- Zakrzewski, Opis = S. Zakrzewski, Opis grodów i terytoriów z północnej strony Dunaju, czyli tzw. Geograf Bawarski, Lwów 1917, Archiwum Naukowe, Wydawnictwo Towarzystwa dla popierania nauki polskiej, dz. 1, t. 9, z. 1
- Зап. Наук. Тов. им. Шевченка = Записки Наукового Товариства им. Шевченка, Львів 1892 i n.
- Зап. Русс. Слав. Арх. = Записки Отделения Русской и Славянской Археологии Императорского Русского Археологического Общества, Петербург t. 1-12, 1851-1918
- Зап. Т. N. Toruń = Записки Товарищества Научного в Торуні 1908 i n. (od t. 21 Записки Историчне)
- Zgb = Zagreb
- ZOW = Z otchłani wieków, Poznań 1926 i n.
- Zs. Bayer. Landesgeschichte = Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte, München 1928 i n.
- Zs. DA = Zeitschrift für Deutsches Altertum, Berlin 1841 i n.
- Zs. DMG = Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Leipzig-Wiesbaden 1846 i n.
- Zs. f. Kirchenrecht = Zeitschrift für Kirchenrecht, Breslau-Tübingen t. 1-15, 1861-1880, N. F. Freiburg 1881-1890, 3 N. F. jako Deutsche Zeitschrift für Kirchenrecht, Freiburg-Leipzig-Tübingen t. 1-25, 1892-1917
- Zs. f. Lüb. G. = Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde, Lübeck 1860 i n.
- Zs. f. sl. Ph. = Zeitschrift für slavische Philologie, Heidelberg - Leipzig 1924 i n.
- Zs. Num. = Zeitschrift für Numismatik, Berlin 1874 i n.
- Zs. ONF = Zeitschrift für Ortsnamenforschung, München-Berlin 1925 i n.
- Zs. Ostf. = Zeitschrift für Ostforschung, Marburg 1952 i n.
- Zs. Ost. G. = Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte, Königsberg 1910 i n.
- Zs. Prov. Pos. = Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen, Posen 1885 i n.
- Zs. Sav. RGg = Zeitschrift d. Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Germanistische Abteilung, Weimar 1880 i n.
- Zs. Sozw. = Zeitschrift für Sozialwissenschaft, Berlin N. F., t. 1-12, 1898-1921
- Zs. V. G. Schl. = Zeitschrift des Vereins für Geschichte (u. Altertum) Schlesiens, Breslau 1856 i n.
- Ż. M. = Życie i Myśl, Poznań 1950 i n.
- Ж. М. Н. П. = Журнал Министерства Народного Просвещения, С. Петербург 1834-1917
- Ż. N. = Życie Nauki, Warszawa 1946 i n.

## WYKAZ SKRÓTÓW JEZYKOWYCH

alb. = albański, albanizacja  
 an. = antropologia, antropologiczny  
 arab. = arabski  
 arcybp = arcybiskup  
 arch. = archeologia, archeologiczny  
 archit. = architektoniczny, architektura  
 art. = artystyczny  
 awar. = awarski  
 bałk. = bałkański  
 bałt. = bałtycki, bałtyjski  
 biz. = bizantyjski  
 bp = biskup  
 brus. = białoruski  
 bułg. = bułgarski  
 celt. = celtycki  
 ces. = cesarski, cesarstwo, cesarz  
 chorw. = chorwacki  
 chrześc. = chrześcijański, chrześcijaństwo  
 czak. = czakawski  
 czes. = czeski

dac. = dacki  
 dalm. = dalmatyński  
 dial. = dialekt, dialektyczny  
 dok. = dokument(y)  
 duń. = duński  
 dzis. = dzisiaj, dzisiejszy  
 ekon. = ekonomiczny  
 etn. = etniczny  
 eur. = europejski  
 feud. = feudalny  
 fiń. = fiński  
 fonet. = fonetyczny  
 franc. = francuski  
 frank. = frankoński  
 germ. = germański  
 geogr. = geografia, geograficzny  
 gniem. = górnoniemiecki  
 gosp. = gospodarczy  
 grec. = grecki  
 halsz. = halszacki



hebr. = hebrajski  
 hist. = historyczny  
 ie. = indoeuropejski  
 ilir. = iliryjski  
 ind. = indyjski  
 ir. = irański  
 isl. = islandzki  
 ital. = italski  
 jez. = język, językowy  
 karyn. = karyneki  
 kl. = klasztor  
 kn. = knjiga  
 knstpol. = konstantynopolitański  
 kom. = komentarz  
 ks. = książę, księstwo  
 kult. = kultura, kulturalny  
 lat. = lateński  
 lit. = literatura, literacki  
 litew. = litewski  
 łac. = łaciński  
 łot. = łotewski  
 luz. = luzycki  
 m. = miejscowość  
 maced. = macedoński  
 maz. = mazowiecki  
 mor. = morawski  
 mord. = mordwiński  
 n = nowy, - o  
 n. m. = nazwa miejscowa  
 niem. = niemiecki  
 norw. = norweski  
 okr. = okres  
 pers. = perski  
 pie. = praindoeuropejski  
 plem. = plemienny, plemię  
 płb. = połabski  
 płd. = południe, południowy  
 półn. = północ, północny  
 półw. = półwysep  
 p. n. = pod nazwą  
 pol. = polski  
 polit. = polityczny  
 pom. = pomorski  
 pow. = powiat  
 prus. = pruski  
 przyp. = przypis

ps. = prasłowiański  
 p. w. = pod wezwaniem  
 rel. = religia, religijny  
 rom. = romański, romanizacja  
 ros. = rosyjski  
 rum. = rumuński  
 rus. = ruski  
 rz. = rzeka  
 rzym. = rzymski  
 san. = sanskrycki  
 sch. = serbochorwacki  
 scs. = staro-cerkiewno-słowiański  
 scyt. = scytyjski  
 serb. = serbski  
 skand. = skandynawski  
 śl. = śląski  
 sln. = słoweński  
 Słow. = Słowiańszczyzna, Słowianie  
 słow. = słowiański  
 społ. = społeczny  
 st. = stary  
 staroż. = starożytny, starożytność  
 strus. = staroruski  
 syc. = sycylijski  
 szp. = szpałta  
 sztok. = sztokawski  
 szw. = szwedzki  
 śr. = średniowiecze, średniowieczny  
 śreur. = środkowoeuropejski  
 teryt. = terytorialny; terytorium  
 tosk. = tokański  
 trac. = tracki  
 ts. = to samo  
 tur. = turecki  
 ukr. = ukraiński  
 wcz. = wczesny, wczesno-  
 weg. = węgierski  
 wfeud. = wczesnofeudalny  
 wiel. = wielecki  
 wł. = włoski  
 wsch. = wschód, wschodni  
 wsr. = wczesne średniowiecze, wczesnośredniowieczny  
 zach. = zachód, zachodni  
 zw. = zwany, zwane  
 źr. = źródło, źródłowy  
 żyd. = żydowski